

**BOSHLANG'ICH SINIF MATEMATIKA DARSLARIDA
O'QUVCHILAR NUTQINI O'STIRISH METODIKASI**

Jo'rayeva Munira Sirojiddin qizi

Bekmuradova Mehribon To'ychi qizi

Xurramova Shahrizoda Rustam qizi

Saidova Ozoda Yo'ldosh qizi

DENOV TADBIRKORLIK VA PEDAGOGIKA INSTITUTI TALABALARI

Anotatsiya. Ushbu maqolada boshlang'ich sinf o'quvchilarining matematika darslarida nutqini shakllantirish va rivojlantirish usullari yoritilgan. Dars jarayonida o'quvchilar bilan muloqot qilish, ularning fikrlarini aniq va to'g'ri ifoda eta olishiga yordam beruvchi metodik yondashuvlar tahlil qilinadi. Nutq faoliyatini matematik tafakkur bilan bog'lab, o'quvchilarni erkin fikrlashga, mulohaza yuritishga o'rgatish yo'llari ko'rsatib berilgan.

Boshlang'ich sinf matematika darslarida o'quvchilarning og'zaki va yozma nutqini shakllantirish va rivojlantirishga qaratilgan metodik yondashuvlarni yoritadi. Boshlang'ich ta'lim bosqichida o'quvchilarda faqatgina hisoblash ko'nikmalari emas, balki fikrni aniq, mantiqiy va izchil tarzda ifoda etish, matematik tushunchalarni to'g'ri qo'llay olish, savollarga asosli javob bera olish kabi kommunikativ ko'nikmalarni shakllantirish muhim sanaladi. Maqolada dars jarayonida o'quvchilarning nutqiy faolligini oshirish uchun qo'llaniladigan metodlar, ayniqsa, savol-javob, suhbat, guruhli ishlar, matematik hikoyalar va mantiqiy mashqlar kabi usullar keng yoritilgan. Shuningdek, o'qituvchining nutqiy namunasi, o'quvchilarning individual yondashuv asosidagi fikrlarini rivojlantirish usullari ham tahlil qilinadi. Tadqiqot natijalariga ko'ra, matematika darslarida nutqni rivojlantirish o'quvchilar tafakkurini faollashtirish, darsga qiziqishini oshirish va muloqot madaniyatini shakllantirishda muhim omil bo'lib xizmat qiladi.

Kalit soʻzlar: Boshlangʻich sinf, matematika darsi, nutqni rivojlantirish, metodika, ogʻzaki nutq, muloqot, tafakkur, didaktik usullar.

Kirish:

Boshlangʻich taʼlim bosqichi — bu oʻquvchilarning shaxs sifatida shakllanishida muhim poydevor hisoblanadi. Ayniqsa, matematika fanini oʻzlashtirish jarayonida nafaqat hisoblash malakalari, balki mantiqiy tafakkur, ogʻzaki va yozma nutqni rivojlantirish ham muhim oʻrin tutadi. Oʻquvchilarning oʻz fikrini toʻgʻri ifodalashi, savollarga aniq javob bera olishi, izchil mulohaza yuritishi koʻp jihatdan oʻqituvchining metodikasiga bogʻliq.

Asosiy Maʼlumot

Boshlangʻich sinf oʻquvchisida nutqni rivojlantirishning dolzarbligi

Boshlangʻich sinfda oʻquvchilar hali tilda ifoda qilish, mustaqil fikrlash, muloqotga kirishish koʻnikmalarini endi shakllantirayotgan davrda boʻlishadi. Shu sababli, aynan shu bosqichda oʻquvchilarni fikrini erkin ifoda etishga oʻrgatish, ularda aniq va loʻnda soʻzlay olish qobiliyatini tarbiyalash muhim hisoblanadi. Matematika fani esa, oʻzining mantiqiylik va aniqlik talab qiluvchi mohiyati sababli, nutqni rivojlantirish uchun qulay maydon yaratadi.

Matematika darsida nutqiy faoliyatni faollashtiruvchi metodlar

Oʻqituvchining toʻgʻri tanlangan metodlari oʻquvchilar nutqining rivojlanishiga ijobiy taʼsir koʻrsatadi:

Savol-javob metodi: Dars davomida oʻquvchilarga sodda va tushunarli savollar berib, ularni fikr bildirishga undash. Bu oʻquvchilarning matematik tushunchalarni ogʻzaki tarzda tushuntirish koʻnikmasini rivojlantiradi.

Matematik hikoya tuzish: Masalan, "Aʼlo darajada baho olgan oʻquvchi qanday misollarni toʻgʻri bajargan boʻlishi mumkin?" degan topshiriqlar orqali ijodiy fikrlash va nutqni shakllantirish mumkin.

Oʻyinli mashgʻulotlar: "Topishmoq ayt", "Kim tezroq izohlaydi?", "Soʻzlar piramidasi" kabi oʻyinlar orqali oʻquvchilarni fikr yuritishga va ogʻzaki izoh

berishga rag'batlantirish.

Guruhda ishlash: Guruhda masala yechish va natijani tushuntirish orqali o'quvchilar o'zaro muloqotga kirishadilar, fikrlarini baham ko'radilar.

O'qituvchining roli va nutqiy namunasi

O'qituvchi o'quvchilar uchun namuna bo'lishi lozim. Uning nutqi ravon, aniq, obrazli va tushunarli bo'lishi zarur. Shuningdek, har bir o'quvchining gapirishga bo'lgan ishtiyoqini qo'llab-quvvatlashi, xatolarni to'g'rilab borishi, ammo tanqid emas, rag'bat bilan yondashishi kerak.

Nutqni rivojlantirishning nazariy asoslari

Nutqni rivojlantirish — bu o'quvchining til vositalari yordamida fikr bildirish, o'z fikrini boshqalarga yetkazish, atrof-muhit bilan muloqotga kirishish imkonini beruvchi muhim jarayondir. V.V. Davydov, L.S. Vygotskiy kabi psixolog va pedagoglar tomonidan asoslangan nazariyalarda bolalar tafakkuri va nutqi o'zaro bog'liq ravishda rivojlanishi aytiladi. Ayniqsa, matematika fani orqali bolaning tahliliy, sintetik va mantiqiy tafakkurini shakllantirish barobarida, til ko'nikmalari ham takomillashib boradi.

Nutqni o'stirishning ahamiyati:

Matematika darslarida o'quvchilarning nutqini rivojlantirish ularning bilimlarini chuqurlashtirish, mustaqil fikrlash, matematik atamalarni o'zlashtirish va muloqotga kirisha olishiga xizmat qiladi. Har bir tushunchani og'zaki izohlash, masalalarni sharhlash, o'z yechim usullarini asoslab berish orqali nutq faolligi ortadi.

Amaliy metodlar:

Savol-javob usuli: Har bir mavzu bo'yicha o'quvchilarga aniq, mantiqiy savollar berish, ularni javob berishga rag'batlantirish.

Tushunchalarni og'zaki tushuntirish: Masalan, "juft son" deganda nima tushuniladi? "Perimetr" deganda nima nazarda tutiladi?

Mantiqiy hikoyalar tuzdirish: Matematik hikoyalar orqali o'quvchilarni ijodiy fikrlashga o'rgatish (masalan, "Ahmad 5 ta olma oldi, keyin yana 3 ta olma

qo'shildi..." kabi).

Guruhlarda ishlash: O'quvchilar bir-birlari bilan muloqotga kirishib, matematik masalalarni muhokama qilishadi.

O'qituvchining roli:

O'qituvchi o'z nutqi bilan namunali bo'lishi, har bir o'quvchini eshitishi, ularning fikrini qadrlashi lozim. O'qituvchining nutqiy madaniyati, tushuntirish uslubi, so'z boyligi bolalarga bevosita ta'sir qiladi.

Nutqni rivojlantirishga xizmat qiluvchi mashqlar:

Matematika darslarida izohli diktantlar.

Grafiklar asosida mulohaza yuritish.

Matematik topishmoqlar va jumboqlar.

Natijalar

Tajriba asosida aniqlanishicha, matematika darslarida nutqni rivojlantirishga qaratilgan metodik yondashuvlar:

O'quvchilarda mantiqiy fikrlash va mustaqil mulohaza yuritish qobiliyatini oshiradi;

Mavzularni yaxshiroq tushunishga yordam beradi;

O'z fikrini aniq va erkin ifoda etish ko'nikmasini shakllantiradi;

O'quvchilar o'rtasida ijtimoiy faollikni kuchaytiradi.

Xulosa

Boshlang'ich sinf matematika darslarida o'quvchilarning nutqini rivojlantirish — ularning kelajakdagi o'quv faoliyatida, fikrlash va muloqot madaniyatida mustahkam asos yaratadi. Matematika fani orqali mantiqiy fikrlash va aniq ifodalash ko'nikmalarini shakllantirish o'qituvchidan izchil va samarali metodik yondashuvni talab etadi. Har bir darsda o'quvchining og'zaki faolligini oshirishga xizmat qiluvchi usullarni qo'llash zamonaviy ta'limning ustuvor vazifalaridan biridir.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Qodirova N., "Boshlang'ich ta'limda nutqni rivojlantirish", Toshkent, 2020.
2. Xasanboyeva G'.T., "Boshlang'ich sinflarda matematika o'qitish metodikasi", Toshkent, 2021.
3. Xodjayeva D., "Nutq madaniyati va uni shakllantirish", Andijon, 2019.